

પ્રવચન નં. ૧૨૪, શ્લોક-૧૬૦-૧૬૧, ગાથા-૧૧૧, સોમવાર, મહા વદ ૪,
તા.૦૪-૦૨-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’. છે ને? ‘નિયમસાર’ ૧૧૦ ગાથા. એની ટીકા, બે શ્લોક. ટીકા થઈ ગઈ છે.

एको भावः स जयति सदा पंचमः शुद्धशुद्धः

कर्मारतिस्फुटितसहजावस्थया संस्थितो यः।

मूलं मुक्तेर्निखिलयमिनामात्मनिष्ठापराणां

एकाकारः स्वरसविसरापूर्णपुण्यः पुराणः॥૧૬૦॥

આ પંચમભાવ, દ્રવ્યભાવ, શુદ્ધ શુદ્ધ ભાવ. દ્રવ્યે પણ શુદ્ધ છે અને પર્યાયે પણ શુદ્ધ છે અને ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. એવો ‘જે કર્મના દૂરપણાને લીધે...’ પંચમભાવ જે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય, જે ધ્રુવ ભાવ નિત્યાનંદ પ્રભુ, એ ‘કર્મના દૂરપણાને લીધે...’ કર્મથી તો દૂર વસ્તુ છે. કર્મનો એ દ્રવ્ય વસ્તુને સંબંધ નથી. પર્યાયમાં રાગનો, એક સમયની પર્યાયમાં રાગનો સંબંધ (છે), દ્રવ્યને સંબંધ નથી. દ્રવ્ય તો ‘કર્મના દૂરપણાને લીધે...’ આહાહા...! વસ્તુ જે છે, પ્રભુ (એ) કર્મપણાના દૂરપણાને લીધે ‘પ્રગટ સહજાવસ્થાપૂર્વક રહેલો છે,...’ પ્રગટ સહજ અવસ્થા એટલે સહજ સ્વરૂપ. અવ એટલે નિશ્ચય, સ્થ-અવસ્થા (એટલે) પર્યાય એમ નહિ. ભાષા સહજાવસ્થા છે. પણ સહજ અવસ્થા (એટલે) સહજપણે રહેલો, નિશ્ચયથી રહેલો છે.

જેને કર્મની ગંધ નથી, કર્મનો સંબંધ નથી એવો સહજઅવસ્થ, સ્વાભાવિક નિશ્ચયસ્થ રહેલો, પોતાના સ્વરૂપની શુદ્ધતાના સ્વભાવમાં સહજ પંચમભાવ રહેલો છે.

‘જે આત્મનિષ્ઠાપરાયણ (આત્મસ્થિત)...’ મુનિઓને. એવા આત્મામાં નિષ્ઠ, એવા આત્મામાં સ્થિત... આહાહા...! ‘સમસ્ત મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ છે,...’ એ પંચમભાવ એ મુક્તિનું મૂળ છે. મોક્ષનો માર્ગ એ પણ ન કહ્યો. કેમકે માર્ગનો તો વ્યય થાય છે ત્યારે મુક્તદશા ઉત્પન્ન થાય છે. એનો ભાવ ઉત્પન્ન થયો એ ભાવમાંથી ભાવ (થયો), એ પંચમ ભાવમાંથી મુક્ત અવસ્થા આવે છે. પંચમ ભાવને આશ્રયે મુક્તિનું મૂળ છે. આહાહા...! કોને? ‘આત્મનિષ્ઠ પરાયણ...’ આત્મામાં પ્રેમમાં જ જે તત્પર અંદર છે. સ્વભાવ જે શુદ્ધ ત્રિકાળ છે, સનાતન સત્ય તે કર્મના દૂરપણાને લીધે પ્રગટ અવસ્થા સ્વરૂપ જ વસ્તુ છે. સત્ સત્તા છે, સત્તા છે, હોવાપણે વસ્તુ છે એ ત્રિકાળ છે. તેમાં જે પરાયણ છે. તેમાં જ નિષ્ઠા એટલે પરાયણ છે. આહાહા...!

‘સમસ્ત મુનિઓને...’ બધા મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ એ છે. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કાઢી નાખ્યો, નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ કાઢી નાખ્યો. પર્યાય છે. પર્યાયમાંથી પર્યાય નથી આવતી. એથી ત્રિકાળ જે સત્ સત્તા પૂર્ણ, દૂરથી ભિન્ન, કર્મ દૂરથી ભિન્ન... આહાહા...! એવું જે સત્ તે ‘મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ છે,...’ મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ તો આ છે. આહાહા...! વ્યવહાર કાઢી નાખ્યો તો નિશ્ચય પણ કાઢી નાખ્યો અહીં તો. અને અત્યારે તો એ ચાલે છે કે વ્યવહાર કરતા નિશ્ચય થાય. આહાહા...! શુભરાગ હોય, શુભરાગની ક્રિયા હોય તો શુદ્ધતા થાય, એમ અત્યારે તો ચાલે છે. આહાહા...!

અહીં તો ‘સમસ્ત મુનિઓને...’ આહાહા...! કોઈપણ કાળના અને કોઈપણ ભાવવાળા મુનિ આ છે. પંચમઆરાના મુનિ અને ચોથા આરાના મુનિને ફેર એવું કાંઈ છે નહિ. આહાહા...! ‘સમસ્ત મુનિઓને...’ એ કર્મથી દૂર સહજ અવસ્થાસ્વરૂપ. અવસ્થ એટલે નિશ્ચય. અવસ્થા નહિ. અવ એટલે નિશ્ચયરૂપ રહેલો, સ્થ-ટકેલો. એ ‘સમસ્ત મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ છે,...’ આહાહા...! ‘જે એકાકાર છે...’ જે એક જ સ્વરૂપે છે. દ્રવ્ય અને પર્યાય એવા બે ભેદ એમાં નથી. દ્રવ્ય છે તે એકસ્વરૂપે જ છે. પંચમભાવ એવો પારિણામિક સ્વભાવ, એવો જ્ઞાયકભાવ એકરૂપે છે.

‘એકાકાર છે (અર્થાત્ સદા એકરૂપ છે), જે નિજ રસના ફેલાવથી ભરપૂર હોવાને લીધે...’ આહાહા...! પોતાના નિજ આનંદ અને જ્ઞાનરસના વિસ્તારથી અંદર ભરપૂર હોવાને લીધે. ત્રિકાળી, હોં! આહાહા...! ત્રિકાળી ચીજ નિજરસના ફેલાવથી, પોતાનો નિજ રસ છે તે જ અંદર પંચમભાવમાં વિસ્તાર પામેલો છે. જે આનંદરસ છે, પરમ પંચમરસ છે, જ્ઞાયકરસ છે, એમાં એ ‘રસના ફેલાવથી ભરપૂર હોવાને લીધે...’ પંચમભાવ નિજરસના વિસ્તારના ફેલાવથી, વિસ્તારના ફેલાવથી ભરપૂર છે. આહાહા...!

એ 'ભરપૂર હોવાને લીધે પવિત્ર છે...' આહાહા...! બધું કાઢી નાખ્યું. પર્યાય ને રાગ ને નિમિત્ત ને સંયોગ ને કર્મથી પણ દૂર વર્તે છે. અંદર કર્મથી ભગવાન દૂર છે. આહાહા...! હવે અહીં કહે કે કર્મ નડે છે. કર્મનો ઉદય નડે છે. અહીં કહે છે કે કર્મના ઉદયથી તો વસ્તુ દૂર છે. એને અને એને કાંઈ અડી નથી. આહાહા...! નિજસત્તા એવું જે સ્વરૂપ, સહજઅવસ્થ, સહજઅવસ્થ. નિશ્ચય સહજ દશામાં શક્તિરૂપ રહેલું સ્વભાવરૂપ ભરેલું. આહાહા...! 'નિજરસના ફેલાવથી ભરપૂર...' નિશ્ચય ત્રિકાળી, હોં! એને લીધે પવિત્ર ત્રિકાળ છે. આહાહા...! આ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે. સમ્યગ્દર્શન એ પણ દર્શનનો વિષય નથી. સમ્યગ્દર્શન પણ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય નથી.

સમ્યગ્દર્શનનો વિષય ત્રિકાળી કર્મથી દૂર, પોતાના સ્વભાવથી ભરપૂર ફેલાવ, રહેલો એ આત્મા પવિત્ર છે. ત્રિકાળ પવિત્ર છે. ત્રિકાળ શુદ્ધ આનંદ... આહાહા...! એવું જે ચૈતન્યનું સત્ત્વ છે, સત્તા ત્રિકાળ 'અને જે પુરાણ (સનાતન) છે,...' અનાદિ છે. સનાતન છે. પુરાણ છે... પુરાણ છે... સનાતન છે, અનાદિ છે. એની કોઈ આદિ છે કે ઉત્પન્ન થયો છે એવું નથી. સદા પુરાણ છે, સદા સનાતન છે. આહાહા...! મુનિને શબ્દો થોડા પડે છે. એને કઈ રીતે કહેવું? એમ કહે છે. આહાહા...!

એવો જે ભગવાન અંદર આત્મા, એક સમયમાં કર્મથી દૂર, સ્વભાવથી ભરપૂર. કર્મથી દૂર, સ્વભાવથી ભરપૂર, પોતાના સ્વભાવથી વિસ્તારરૂપથી પવિત્ર. આહાહા...! અને જે સનાતન અનાદિ છે. આહાહા...! આવી દૃષ્ટિ કરવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. બાકી બધી વાતું છે. આહાહા...! આવી ચીજ છે તે પવિત્ર છે, સનાતન છે, પોતાના સ્વભાવથી વિસ્તાર ફેલાયેલ છે. આહાહા...! કર્મથી દૂર છે. એવો સનાતન (છે).

'તે શુદ્ધ-શુદ્ધ...' બે વાર કહ્યું છે. તે વસ્તુ શુદ્ધ છે, શુદ્ધ છે. એ દ્રવ્યે શુદ્ધ છે, વસ્તુએ શુદ્ધ છે, ગુણે શુદ્ધ છે. શુદ્ધ જ છે. અશુદ્ધતાની વાત-ગંધ એમાં નથી. આહાહા...! આવું એકાંત લાગે. એમાં આ બહારની ધમાધમ, પ્રવૃત્તિમાં પરોવાયેલા, એને આ નિવૃત્તિરૂપ તત્ત્વ આવું બેસવું એને કઠણ પડી જાય. પ્રવૃત્તિમાં પડેલા નિવૃત્તરૂપ તત્ત્વ આખું, તદ્દન નિવૃત્ત છે, ત્રિકાળ નિવૃત્ત છે. આહાહા...! શુદ્ધ છે... શુદ્ધ છે. એ ઘણીવાર શ્લોકમાં આવી ગયું છે. ૨૨૨, ૨૫૬માં આવી ગયું છે. બે વાર શુદ્ધ કેમ કીધું છે? એટલે વસ્તુએ શુદ્ધ છે, કર્મથી રહિત શુદ્ધ છે, પોતે શુદ્ધ છે. આહાહા...! દ્રવ્યે શુદ્ધ છે, ભાવે શુદ્ધ છે. દ્રવ્યે શુદ્ધ છે, ગુણે શુદ્ધ છે, એ શુદ્ધ શુદ્ધ છે. આહાહા...! એવો એ પંચમભાવ... આહાહા...!

'શુદ્ધ-શુદ્ધ એક પંચમભાવ...' એક પંચમભાવ. ચાર ભાવ કાઢી નાખ્યા. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક જેમાં નથી. જેમાં એ ચાર ભાવ નથી. એ તો 'એક પંચમ ભાવ સદા જયવંત(વર્તે) છે.' સદા જયવંત વર્તે છે, સદા જયવંત વર્તી રહ્યો છે. પ્રગટ જયવંતરૂપ વર્તી રહ્યો છે. આહાહા...! પણ પરની પ્રવૃત્તિની દૃષ્ટિ આડે, ઉતાવળને લઈને ધીરું જે તત્ત્વ છે,

ધીરજવાળું, એ ઉતાવળીયાને હાથ આવતું નથી, એમ કહે છે. ઉતાવળ કરવા જાય એટલે આમ કરી દઉં... આમ કરી દઉં... આમ કરી દઉં... બહારમાં આમ કરું, ફલાણું આમ કરું. આહાહા...! એવો ભગવાન પંચમભાવ સદા જયવંત છે. એમ પર્યાયમાં ભાન થયેલો કહે છે. પર્યાયમાં તે સનાતન સત્ય ભાન થયું છે એ એમ કહે છે કે આ તો સદા જયવંત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘સદા જયવંત છે.’ કોને? જેને પર્યાયમાં ભાસ્યો છે તેને. છે છતાં ભાસ્યો નથી એને શું છે? આહાહા...! તેથી મુનિઓને મુક્તિનું મૂળ છે એમ કીધું ને? આહાહા...! એને તો સદા શુદ્ધ શુદ્ધ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! શું મંગળિક! શું સનાતન જૈનદર્શનનું તત્ત્વ! સનાતન આત્મતત્ત્વ, સનાતન શુદ્ધ જીવતત્ત્વ. આહાહા...! એ જયવંત વર્તે છે. એમ કહીને પર્યાયમાં અમને એ જયવંત વર્તે છે એમ ભાસ્યું છે, એમ કહે છે. છે, એ છે એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે અને એ લઈ લીધું, ધાર્યું છે, એમાં જયવંત વર્તે છે એને નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? જેની પર્યાયમાં મુક્તિનું મૂળ જે છે, એ ભાસ્યું છે એથી એને જયવંત વર્તે છે. આહાહા...!

આવો માર્ગ વ્યવહાર રુચિવાળાને તો આકરો લાગે. વ્યવહાર ક્રિયાકાંડ આ કરો, તપ કરો, અપવાસ કરો, ભક્તિ કરો, દેરાસર બનાવો. આહાહા...! કરોડનું દેરાસર, પાંચ કરોડનું દેરાસર ભલે ને બનાવે, કહે છે. વીસ લાખની મોટર હમણા પાછી આવી છે, કહે છે. ત્યાં ‘મુંબઈ’. ‘પૂનમચંદ’ની. અને ખ્રિસ્તીના ગુરુ, એને તો પાંચ કરોડની મોટર. મોટર પાંચ કરોડની, હોં! એટલે જાણે મોટા (થઈ ગયા). પાંચ કરોડની મોટરમાં બેસે એ તો મોટા જ હોય ને! કહે છે કે એ (મોટા) નહિ. આ મોટરમાં બેસે એ મોટા. આહાહા...! આવું સનાતન સત્ય જે છે, તે જયવંત વર્તે છે એમ અમે પર્યાયમાં ભાસેલું કહીએ છીએ કે આ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! એ અમારી મોટર અનંત અનંત અબજ રૂપિયે પણ મળે નહિ. અનંત અનંત ક્રિયાકાંડે મળે નહિ. આહાહા...! અનંત એનો પુરુષાર્થ સ્વસન્મુખ થાય, કમબદ્ધનો નિર્ણય કરતાં તેનો સ્વનો પુરુષાર્થ થાય, તેને એ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! એકલું નિશ્ચય લાગે. પણ નિશ્ચય એટલે પરમસત્ય. પછી અશુદ્ધનયથી, વ્યવહારથી ગમે તે વાત કરે, એ બધા ભેદો ભલે હોય પણ એ કોઈ આશ્રય કરવા લાયક નથી. એ કોઈ ચીજ નથી. આહાહા...!

‘શુદ્ધ-શુદ્ધ...’ બે શબ્દ વાપર્યા છે. એવો એ પંચમભાવ. આહાહા...! દ્રવ્યે શુદ્ધ છે, ગુણે શુદ્ધ છે, પર્યાયે શુદ્ધ છે. એ પર્યાયમાં ભાસ્યો છે તેથી પર્યાય પણ શુદ્ધ છે. આહાહા...! દ્રવ્ય શુદ્ધ છે, ગુણ શુદ્ધ છે. સદા જયવંત વર્તે છે એમાં એમ કહેવું છે. જયવંત વર્તે છે એ પર્યાયમાં શુદ્ધમાં એ ભાન થયું છે. પર્યાય પણ શુદ્ધ થઈ છે તેથી આખું જણાણું છે કે આ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! આવો માર્ગ હવે. લોકો પછી એકાંત કહે ને? સમ્યક્ એકાંત છે. નિશ્ચયનય સમ્યક્ એકાંત છે. નય છે ને? સમ્યક્ એકાંત છે.

પ્રભુ સનાતન જયવંત વર્તે છે. એનો અનુભવ એ મુક્તિનું મૂળ છે. એનો અનુભવ એ મોક્ષનું મૂળ છે. આહાહા...! મુનિને શબ્દો ટૂંકા પડે છે. કેટલુંક એને કાઢવું? આહાહા...! એવો જે ભગવાન ત્રિકાળી એક સમયમાં વર્તતો જયવંત વર્તે છે એમ કહીએ છીએ, કહે છે. એ પર્યાયમાં ભાસ થયેલો છે માટે જયવંત વર્તે એમ કહીએ છીએ. એમ કહે છે. પર્યાયમાં આવા સનાતન સત્ય શુદ્ધનો અનુભવ થયો છે માટે કહીએ છીએ કે જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! હવે બહારની ક્રિયાકાંડવાળાને આ બેસવું કઠણ પડે. આહાહા...! કાંઈક કરીએ... કાંઈક કરીએ... અહીં તો કહે છે મુક્તિનું મૂળ છે એમાં ઠરીએ. એમાં ઠરીએ એ એની પર્યાય છે. આહાહા...!

‘પદ્મપ્રભમલધારી’ મુનિએ પંચમભાવના કારણ પરમાત્માને ઘણો જ મલાવ્યો છે. આહાહા...! કારણપરમાત્મા સનાતન પંચમભાવ, છે તેવો કહ્યો છે. મલાવ્યો છે એનો અર્થ છે એથી વધારે મલાવ્યો છે એમ નહિ. આહાહા...! એવું જ એ સ્વરૂપ છે. શુદ્ધ, શુદ્ધ અને સનાતન જયવંત વર્તે છે. પર્યાયનો પોકાર છે, કે તે દષ્ટિમાં આવ્યો છે, એ પર્યાય પોકારે છે કે જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! એ ૧૬૦ શ્લોક (પૂરો) થયો. શુદ્ધ શુદ્ધ શબ્દ બીજે ઘણે ઠેકાણે આવે છે. ‘સમયસાર’માં ૨૨૨, ૨૫૬માં શુદ્ધ શુદ્ધ બે શબ્દ એકસાથે આવે છે. ૧૬૦ શ્લોક પૂરો થયો. આહાહા...!

શ્લોક-૧૬૧

(મંદાક્રાંતા)

આસંસારાદખિલજનતાતીવ્રમોહોદયાત્સા
મત્તા નિત્યં સ્મરવશગતા સ્વાત્મકાર્યપ્રમુગ્ધા ।
જ્ઞાનજ્યોતિર્ધવલિતકકુભ્મંડલં શુદ્ધભાવં
મોહાભાવાસ્ફુટિતસહજાવસ્થમેષા પ્રયાતિ ॥૧૬૧॥

[શ્લોકાર્થ :-] અનાદિ સંસારથી સમસ્ત જનતાને (-જનસમૂહને) તીવ્ર મોહના ઉદયને લીધે જ્ઞાનજ્યોતિ સદા મત્ત છે, કામને વશ છે અને નિજ આત્મકાર્યમાં મૂઢ છે. મોહના અભાવથી આ જ્ઞાનજ્યોતિ શુદ્ધભાવને પામે છે-કે જે શુદ્ધભાવે દ્વિશામંડળને ધવલિત (ઉજ્જવળ) કર્યું છે અને સહજ અવસ્થાને પ્રગટ કરી છે. ૧૬૧.

શ્લોક-૧૬૧ ઉપર પ્રવચન

૧૬૧.

આસંસારાદખિલજનતાતીવ્રમોહોદયાત્સા
 મત્તા નિત્યં સ્મરવશગતા સ્વાત્મકાર્યપ્રમુગ્ધા ।
 જ્ઞાનજ્યોતિર્ધવલિતકકુભ્મંડલં શુદ્ધભાવં
 મોહાભાવાસ્ફુટિતસહજાવસ્થમેષા પ્રયાતિ ॥૧૬૧॥

શ્લોકાર્થ :- ‘અનાદિ સંસારથી સમસ્ત જનતાને...’ આહાહા...! સમસ્ત ‘(-જનસમૂહને) તીવ્ર મોહના ઉદયને લીધે...’ મોહ એટલે પર તરફની સાવધાનીના ઝુકાવને લીધે, અનાદિ સંસારી પ્રાણીને પર તરફના ઝુકાવને લીધે... આહાહા...! ‘જ્ઞાનજ્યોતિ સદા મત્ત છે,...’ એ જ્ઞાનજ્યોતિ સદા મત્ત-ઘેલી થઈ ગયેલી છે. આહાહા...! મોહમાં મત્ત છે. ‘મોહના ઉદયને લીધે...’ પર્યાયમાં મત્ત છે. ‘કામને વશ છે...’ આહાહા...! કોઈપણ વૃત્તિની ઈચ્છા એને વશ છે. તેથી તે હાથ આવતું નથી. પોતાના સનાતન સત્ સિવાય કોઈપણ બાહ્યની ચીજ નાની-મોટી, બીજા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય... આહાહા...! ભગવાન હો કે ભગવાનની વાણી હો, એ પર તરફના મોહના ભાવને લીધે... આહાહા...! ‘સદા મત્ત છે,...’ ગાંડી છે, દશા ઘેલી થઈ ગઈ છે. આહાહા...! જેવો સનાતન પવિત્ર છે એવી સનાતન અહીંયાં અનાદિની પર્યાયમાં અપવિત્રતા થઈ ગઈ છે, કહે છે. આહાહા...!

‘કામને વશ છે...’ કામ શબ્દે ઈચ્છા. કોઈપણ પદાર્થની પર તરફની ઈચ્છાની, ઉત્સાહ, વીર્યની વૃત્તિ, વીર્યનો ઉત્સાહ, પર તરફમાં કોઈપણ પ્રકારનો ઉત્સાહ... આહાહા...! એને વશ થઈ ગયું છે. અંતર જોવાને વખત મળતો નથી. કામના વશમાં મત્ત છે. આહાહા...! પોતાની ... તેનું અવલંબન, ... છે. આહાહા...! ... આહાહા...! પહેલા વખાણ કર્યા ને? કર્મથી દૂર છે. પણ કર્મના સમીપમાં પોતે વર્તે છે. આમ નથી વર્તતો, આમ વર્તે છે.

‘કામને વશ છે અને નિજ આત્મકાર્યમાં મૂઠ છે.’ ... કરવાનું કાંઈ છે જ નહિ. એવો જે આત્મ નિજ કાર્ય ... એવું જે નિજ આત્માનું કાર્ય ..., પણ તે જ ‘મોહના અભાવથી આ જ્ઞાનજ્યોતિ શુદ્ધભાવને પામે છે-’ ભલે અશુદ્ધપણામાં મત્ત થયેલી, પણ તે મોહના અભાવને લીધે... આહાહા...! પોતાના પુરુષાર્થના મોહના અભાવને લીધે... આહાહા...! કમબદ્ધમાં આ આવ્યું. કમબદ્ધનો જ્યાં નિર્ણય કરવા જાય છે ત્યાં જ્ઞાયકભાવનો નિર્ણય થાય છે. ત્યાં મોહનો અભાવ થાય છે. આહાહા...! કમબદ્ધનો નિર્ણય કરવા જાય છે ત્યાં એની દષ્ટિ પર્યાયથી ઊઠી જાય છે. આહાહા...! અને નિજ કાર્યમાં સન્મુખ થઈ જાય છે. એ કમબદ્ધનું ફળ અકર્તાપણું આ છે. તે રાગનો પણ કર્તા નથી અને પર્યાયને કરું એવો વિકલ્પ પણ

નથી અને કરું એવો ભાવ પણ નથી. આહાહા..!

‘નિજ આત્મકાર્યમાં મૂઢ છે. મોહના અભાવથી આ જ્ઞાનજ્યોતિ શુદ્ધભાવને પામે છે.’ પહેલો મોહનો ભાવ કલ્પો-બતાવ્યો. છતાં એના અભાવથી આ જ્ઞાનજ્યોતિ શુદ્ધભાવને પામે છે. બીજું કોઈ એનું કારણ નથી, કે આ રાગ મંદ કરીને ક્રિયા કરી, આટલું કર્યું, ફલાણું કર્યું. બહુ વાંચ્યું, ઘણું જાણ્યું માટે તેના મોહનો અભાવ થાય એમ નથી. આહાહા..! સ્વભાવમાં સન્મુખ થતાં મોહના અભાવથી આ જ્ઞાનજ્યોતિ ભગવાન પોતાના શુદ્ધભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. આહાહા..! શુદ્ધભાવ ધ્રુવભાવને તે પામે છે. પામે છે તે પર્યાયમાં જણાય છે. પણ જણાય છે ધ્રુવ. સનાતન સત્ય કર્મથી દૂર પૂર્ણ સ્વભાવથી ફેલાયેલ એવું સત્ત્વ, એવું જે સત્ તે તેને જણાવવામાં આવે છે, તેને પામે છે.

‘કે જે શુદ્ધભાવે...’ આહાહા..! ‘દિશામંડળને ધવલિત (-ઉજ્જવળ) કર્યું છે...’ એટલે શુદ્ધભાવમાં ઉજ્જવળતા એવી આવી છે, કે ત્રણકાળ ત્રણલોકને જે જાણે છે. દિશામંડળ એટલે બધું જગત-ત્રણકાળ ત્રણલોક, એને ઉજ્જવળ કર્યું. ઉજ્જવળ કર્યું એટલે જાણવામાં આવ્યું. આહાહા..! આત્મકાર્ય જાણવામાં આવ્યું અને આમ બધું જાણવામાં આવી ગયું છે. નિર્મળાનંદની પર્યાયમાં બધું જાણવામાં આવ્યું છે. એક સમયની પર્યાય ત્રિલોકના નાથને જાણે, તે પર્યાય લોકાલોકને જાણે તે પર્યાયનું દ્વિરૂપ આવું સામર્થ્ય જે છે... આહાહા..! તે ધવલિત નામ ઉજ્જવળ કર્યું છે, પ્રગટ થયું છે. આહાહા..! એટલે કે એકલા આત્માને પામે છે એમ નહિ, પણ એની પર્યાયમાં જેવો આત્મા છે એવો જણાણો. તેવો જ લોકાલોક છે એ અંદર જ્ઞાનની પર્યાયમાં, તેની-પરની હયાતીને કારણે નહિ, પણ એની પોતાના સ્વભાવના સ્વપરપ્રકાશકના સામર્થ્યથી દિશાને ઉજ્જવળ કરી દીધી. એટલે બધાને જાણી લીધી. આહાહા..! આવી ભાષા છે.

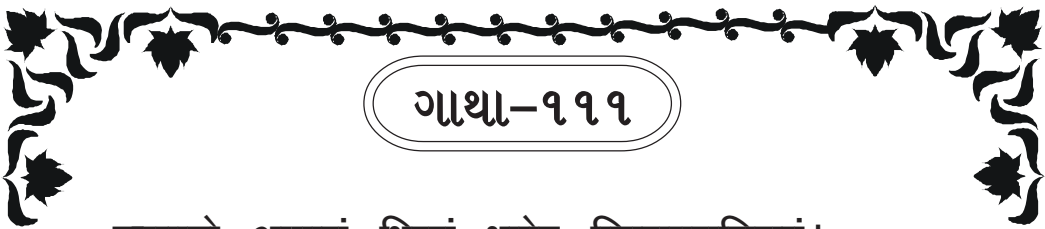
‘દિશામંડળને ધવલિત (-ઉજ્જવળ) કર્યું છે...’ એટલે કે છએ દિશાઓને જાણી લીધી. લોકાલોક જણાઈ ગયો. આહાહા..! જેના પ્રકાશમાં, જીવનો પ્રકાશ થયો ત્યાં બધું જણાઈ ગયું. સ્વ જણાણું ત્યાં પર જાણવાનું સામર્થ્ય પણ એમાં ભેગું આવી ગયું, એમ કહે છે. સ્વ જ્યાં જાણવામાં આવ્યો, તેનો સ્વભાવ જ એવો સ્વપરપ્રકાશક છે, તેથી તે બધા લોકાલોકના દિશામંડળને ધવલ કરી નાખ્યું, ઉજ્જવળ કરી નાખ્યું. પોતે ઉજ્જવળ થયો એટલે લોકાલોકને જાણવામાં ઉજ્જવળ થયો. આહાહા..! ‘અને સહજ અવસ્થાને પ્રગટ કરી છે.’ સ્વાભાવિક અવસ્થા-દશા નિર્મળ, તેને જેણે પ્રગટ કરી છે. એવો એ આત્મા એ મોક્ષનું મૂળ પ્રગટ કરીને મુક્તિને પામે છે. આહાહા..! વચ્ચે દેવલોક ને ગતિ ને ફલાણું ને ઢીકણું કાંઈ ન મળે.

ધીરજનો ભંડાર, ધીરજથી કામ લેનારો, પોતા તરફના સ્વભાવની સન્મુખ થનારો, તેના પ્રકાશમાં સ્વ ને પર પ્રકાશ પૂર્ણ પ્રકાશે છે. આહાહા..! એવી સહજ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી છે. સહજ સ્વભાવ છે. સ્વને જ્યાં પ્રાપ્ત કર્યો ત્યાં લોકાલોક જણાણ એ તો સહજ સ્વભાવ

પોતાનો છે. એ સહજ અવસ્થા થઈ છે એમાં જણાઈ ગયું છે. આહાહા...! લોકલોકને જાણવું છે એમ નહિ. એ અવસ્થાનો સ્વભાવ જ એવો છે કે સ્વને જ્યાં જાણવામાં આવ્યો, ત્યાં પરનું જાણવાનું સહજ સ્વભાવમાં પ્રગટ થઈ ગયું છે. પોતાને કારણે એ પ્રગટ થઈ ગયું છે. એવો એનો સ્વભાવ છે. આહાહા...! મુનિ. ‘પદ્મપ્રભમલધારિદેવ’ મુનિ, એના આ કળશો છે. એ અમૃતથી ભરેલા કળશ છે. આહાહા...! એક એક પદમાં ઘણું જ ભર્યું છે. ઘણી જ ગંભીરતા છે. ઊંડું ઊંડું રહસ્ય છે.

તારું ચૈતન્યતત્ત્વ જે પ્રભુ છે, પૂર્ણાનંદનો નાથ, એને મોહનો અભાવ કરીને જાણ્યો, એમાં બધું જણાઈ ગયું કહે છે. ‘શુદ્ધભાવે દિશામંડળને ધવલિત (-ઉજ્જવલિત) કર્યું છે...’ એટલે કે ચારે કોરની દિશાનું જ્ઞાન પોતામાં પોતાના કારણે થઈ ગયું છે. આહાહા...! એવો જ એનો સ્વભાવ છે. એ ૧૧૦ (ગાથા પૂરી) થઈ. ગાથા-૧૧૧. આ અધ્યાત્મ ભાષા છે ને. બધી અધ્યાત્મ ટીકા છે. એકદમ પરમ સત્. જેની પૂર્ણ સત્ની હયાતી (છે) એનો જ્યાં સ્વીકાર થયો, ત્યાં આગળ બધું લોકલોક સહેજે જણાઈ ગયું છે. એને જાણવા (માટે) ઉપયોગ મૂકવો પડતો નથી કહે છે. એ તો આ જણાણું ત્યાં એ તો જણાઈ ગયું છે. આહાહા...! એવો ચૈતન્યનો સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ, સહજ સ્વભાવ પોતાથી પોતામાં થયો છે. આહાહા...!

હવે આમાં ઓલા એકેન્દ્રિયા, બેઇન્દ્રિયા, ત્રેઇન્દ્રિયા કરીને સામાયિક કરીને બેસે. આ અમારી સામાયિક છે અને આ આઠમના પોષા કરીને બેસે. એ કહે, આ અમારો પોષો છે. ભાઈ! સામાયિક અને પોષા કોને કહેવા? સમતા એટલે આનંદનો લાભ થાય અને પોષણ નામ ચણો જેમ પોષાય, પાણીમાં જેમ પોઢો થાય, પણ એ તો પોલો પોઢો થાય. ચણો પાણીમાં પોઢો થાય પણ પોલો-પોલો પોઢો થાય. આહાહા...! આ તો ભરપૂર કસ લઈને ભગવાન પ્રગટ થાય. પૂર્ણ કસ લઈને પર્યાયમાં... આહાહા...! ‘સહજ અવસ્થાને પ્રગટ કરી છે.’ એ તો સહજ દશા છે. જેવો સનાતન સહજ સ્વભાવ છે એવી જ સહજ દશા થઈ જાય છે. એનું નામ મુક્તિ, એનું નામ મોક્ષ.

ગાથા-૧૧૧

કમ્માદો અપ્પાણં મિણ્ણં ભાવેઙ્ગ વિમલગુણણિલયં ।

મજ્જત્થભાવણાણ વીયડીકરણં તિ વિણ્ણેયં ।।૧૧૧।।

કર્મણઃ આત્માનં મિત્રં ભાવયતિ વિમલગુણનિલયમ્ ।

મધ્યસ્થભાવનાયામવિકૃતિકરણમિતિ વિજ્ઞેયમ્ ।।૧૧૧।।

इह हि शुद्धोपयोगिनो जीवस्य परिणतिविशेषः प्रोक्तः ।

यः पापाटवीपावको द्रव्यभावनोकर्मभ्यः सकाशाद् भिन्नमात्मानं सहजगुण- [निलयं मध्यस्थभावनायां भावयति तस्याविकृतिकरण-] अभिधानपरमालोचनायाः स्वरूपमस्त्येवेति ।

અવિકૃતિકરણ તેને કહ્યું જે ભાવતાં માધ્યસ્થને
ભાવે વિમળગુણધામ કર્મવિભક્ત આતમરામને. ૧૧૧.

અન્વયાર્થ :- અન્વયાર્થ :- [મધ્યસ્થભાવનાયામ્] જે મધ્યસ્થભાવનામાં [કર્મણઃ ભિન્નમ્] કર્મથી ભિન્ન [આત્માનં] આત્માને- [વિમલગુણનિલયં] કે જે વિમળ ગુણોનું રહેઠાણ છે તેને- [ભાવયતિ] ભાવે છે, [અવિકૃતિકરણમ્] એવું વિજ્ઞેયમ્] તે જીવને અવિકૃતિકરણ જાણવું.

ટીકા :- અહીં શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિવિશેષનું (ખાસ પરિણતિનું) કથન છે.

પાપરૂપી અટવીને બાળવા માટે અગ્નિ સમાન એવો જે જીવ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મથી ભિન્ન આત્માને-કે જે સહજ ગુણોનું નિધાન છે તેને-મધ્યસ્થભાવનામાં ભાવે છે, તેને અવિકૃતિકરણ-નામક પરમ-આલોચનાનું સ્વરૂપ વર્તે છે જ.

ગાથા-૧૧૦ ઉપર પ્રવચન

ગાથા-૧૧૧.

कम्मादो अप्पाणं भिण्णं भावेइ विमलगुणणिलयं ।

मज्झत्थभावणाए वियडीकरणं ति विण्णेयं ।।१११।।

અવિકૃતિકરણ તેને કહ્યું જે ભાવતાં માધ્યસ્થને
ભાવે વિમળગુણધામ કર્મવિભક્ત આતમરામને. ૧૧૧.

ટીકા :- આહાહા...! ‘અહીં શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિ વિશેષનું (ખાસ પરિણતિનું) કથન છે.’ આહાહા...! શુદ્ધોપયોગ, સામ્યભાવ, અવિકૃતભાવ, વીતરાગભાવ બધા એકાર્થ છે. શુદ્ધોપયોગ. દયા, દાનનો ઉપયોગ એ અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા... એ તો ૮૩ ગાથામાં કહ્યું છે ને? એ કાંઈ જૈનધર્મ નથી. વ્રત, પૂજા, ભક્તિ આદિ એ કાંઈ જૈનધર્મ નથી. ‘અષ્ટપાહુડ’માં ‘મોક્ષપાહુડ’ (છે). આહાહા...! ૮૩ ગાથા. પૂજા, વ્રત, નિયમ, તપ, ભક્તિ, વ્યાવચ્ચ એ કોઈ જૈનધર્મ નથી. આહાહા...! એ તો પુણ્યભાવ છે,

એ તો રાગભાવ છે. એ કાંઈ જૈનધર્મ નથી. જૈનધર્મ તો વીતરાગભાવ છે. આહાહા..! જે વ્યવહારથી પુણ્ય છે તેને ધર્મ માને છે એને કહે છે કે એ તો જૈનધર્મ જ નથી. અન્યધર્મને જૈનધર્મ તેં માન્યો છે, તું અન્ય ધર્મી છો. આહાહા..! વ્યવહારરત્નત્રયને પણ ધર્મ માનનાર જૈનધર્મી નથી, અન્ય ધર્મી છે. આહાહા..!

‘શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિ...’ ભાષા જુઓ! ‘શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિવિશેષનું (ખાસ પરિણતિનું) કથન છે.’ આહાહા..! શુભ અને અશુભભાવ એ જૈનધર્મ નથી. તેથી સામ્યભાવ પણ નથી તેથી શુદ્ધોપયોગ પણ નથી. શુદ્ધોપયોગ અને સામ્યભાવ એ જીવનો વીતરાગી પરિણામ છે, એ જૈનધર્મ છે. જોયું? ‘શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિવિશેષનું (ખાસ પરિણતિનું) કથન છે.’ ‘પાપરૂપી અટવીને બાળવા માટે...’ પાપ એટલે કે પુણ્ય અને પાપ બેય. ‘પાપરૂપી અટવી...’ આહાહા..! પર્યાયમાં પાપરૂપી અટવી-મોટી પૃથ્વી. આહાહા..! એને ‘બાળવા માટે અગ્નિ સમાન એવો જે જીવ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મથી ભિન્ન...’ આહાહા..! એ જડકર્મથી ભિન્ન, પુણ્ય અને પાપ, દયા અને દાન, વ્રત અને ભક્તિ, એના ભાવથી પણ ભિન્ન અને નોકર્મ એટલે શરીર, વાણી અને મનથી પણ ભિન્ન, એવા આત્માને. આહાહા..! ‘કે જે સહજ ગુણોનું નિધાન છે...’ એ આત્મા કેવો છે? સ્વાભાવિક ગુણોનું નિધાન-ભંડાર છે. આહાહા..! ગુણોનું ગોદામ છે, એકલા પવિત્ર ગુણનું ગોદામ છે, નિધાન છે. આહાહા..! એ નિધાનની નજરું કરી નથી. નજરું બધી પર્યાય અને રાગ ઉપર હોવાથી નિધાન નજરમાં આવ્યું નથી. પર્યાય અને પ્રશસ્ત ભલે રાગ હોય, એની રચિ ને દષ્ટિને લઈને એ રાગ વિનાનું નિધાન નજરે આવ્યું નથી.

એવો જે જીવ ‘પાપરૂપી અટવીને બાળવા માટે અગ્નિ સમાન...’ આહાહા..! પાપમાં પુણ્ય અને પાપ બેય આવી ગયા, હોં! આહાહા..! પાપ એટલે એકલા અશુભભાવ નહિ. પુણ્યભાવ પણ પાપ છે. ‘યોગીન્દ્રદેવ’ના દોહામાં આવે છે. ‘પાપ ને પાપ તો સૌ કહે, પુણ્યને અનુભવીજન પાપ કહે.’ ‘યોગીન્દ્રદેવ’માં આવે છે. આહાહા..! આકરું કામ છે. આ તો ધીરજના ધીરાના કામ છે. ‘ધીરજ ધરને અરે.. અધિરા...’ આહાહા..! અંદર ધીરજનો ભંડાર ભગવાન છે ત્યાં તારે જાવું છે. ધીરજ કર... ધીરજ કર. ઉતાવળ આ કરું... આ કરું... આ કરું... આનું કરવું અને આ કરું, એ બધું છોડી દે. એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. આહાહા..!

એ તો પુણ્ય અને ‘પાપરૂપી અટવી બાળવા માટે અગ્નિ સમાન એવો જે જીવ...’ એવો જીવ. આહાહા..! ‘દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મથી ભિન્ન...’ જડકર્મ, ભાવ એટલે પુણ્ય-પાપના ભાવરૂપી કર્મ અને મન, વચન, કાયાદિ નોકર્મ. એનાથી ‘ભિન્ન આત્માને...’ આહાહા..! ‘નિયમસાર’નો એક એક શ્લોક પણ ગજબનો છે! ‘શીતલવ્રસાદે’ આનો અર્થ કરતાં લખ્યું છે, ‘સમયસાર’ કરતાં પણ કેટલીક નવીન વાત આમાં ‘નિયમસાર’માં ઊંચી છે. કારણપરમાત્માની પ્રસિદ્ધિની વ્યાખ્યા અલૌકિક છે. ગાથા દીઠ કારણપરમાત્મા સનાતન સત્ય

પ્રભુ... આહાહા...! એની પ્રસિદ્ધિ કરવાને સમર્થ છે.

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહે છે કે મેં તો મારી ભાવના માટે બનાવ્યું છે, બસ. આહાહા...! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ જેવા ભગવાન પાસે ગયા હતા. એ કહે છે કે મેં તો મારી ભાવના માટે બનાવ્યું છે. આહાહા...! મારો નાથ આત્મા, શુદ્ધ પૂર્ણ સનાતન સત્ય, તેની ભાવનામાં, ઘોલનમાં આ બનાવ્યું છે. આહાહા...! ભલે વિકલ્પ હતો પણ ઘોલન સ્વભાવ તરફ હતું. અહીં કહ્યું ને? શુદ્ધોપયોગી જીવની પરિણતિ વિશેષ. કહેવું છે એ એને વિકલ્પ છે. બોલવા ટાણે, લખવા ટાણે વિકલ્પ છે. પણ એની ગૌણતા ગણીને... આહાહા...! શુદ્ધોપયોગની પ્રધાનતા ગણીને તેનું આ પરિણમનનું કથન કર્યું છે. એ જીવ કેવો છે?

‘પાપરૂપી અટવીને બાળવા માટે અગ્નિ સમાન...’ એ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ એટલે પુણ્ય અને પાપ બેય, પાપરૂપી અટવી હતી ને પહેલો શબ્દ? એટલે એનો ખુલાસો અહીં કરી નાખ્યો. ભાવકર્મ. ભાવકર્મમાં પુણ્ય અને પાપ બેય આવી ગયા. આહાહા...! બેય પાપ છે. ‘સમયસાર’ની ટીકાના છેલ્લા અધિકારમાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ ખુલાસો કર્યો છે. ભાઈ! આ અધિકાર તો પાપનો ચાલે છે એમાં તમે આ પુણ્યનો અધિકાર શું લીધો? એ પુણ્ય એ પાપ છે માટે અધિકાર લીધો. તું સાંભળ. ‘સમયસાર’ની ટીકા પુણ્ય-પાપ (અધિકારનો) છેલ્લો શ્લોક. પવિત્રતાનો પિંડ પ્રભુ ત્યાંથી પુણ્ય પતીત કરે છે. આહાહા...! પવિત્રતાનો પિંડ પ્રભુ! એમાં પુણ્ય પરિણામ (થાય) તે તેનાથી પતીત કરે છે. આહાહા...! હવે એને કહેવું કે પુણ્યભાવથી ધર્મ થાય, શુભભાવ કરતાં કરતાં આગળ વધાય... આહાહા...! અહીં તો કહ્યું કે એ પુણ્યભાવ... અધિકાર પાપનો ચાલે છે એમાં આ ભલે કહ્યું કે વ્યવહારે પવિત્ર છે. સંસ્કૃત ટીકામાં એમ લીધું છે, પણ નિશ્ચયથી તો પવિત્રતાથી પતીત કરે છે. પવિત્રતાનો પિંડ પ્રભુ એનાથી પતીત પુણ્યભાવ કરે છે. માટે તે પણ પાપ છે. આહાહા...!

એ અહીંયાં કહે છે. ‘દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મથી ભિન્ન આત્માને-કે જે સહજ ગુણોનું નિધાન છે તેને...’ જે ધ્યાવે છે. આહાહા...! જેમ બાળક એની માતાના દૂધને ધાવે છે, પીવે છે. એમ જે આત્માને ધ્યાવે છે. આહાહા...! ‘તેને અવિકૃતિકરણ-નામક પરમ-આલોચનાનું સ્વરૂપ વર્તે છે જ.’ શું કીધું? જે આવા સહજ ગુણોનું નિધાન, તેવા ભગવાનઆત્માને જે ધ્યાવે છે એટલે ધ્યાનમાં ધ્યેય બનાવીને ધ્યાવે છે, ચૂસે છે. આહાહા...! આનંદનો રસ ચૂસે છે. તેને સહજગુણ નામક પરમ આલોચના, સ્વભાવિકગુણ નામક પરમ આલોચનાનું સ્વરૂપ વર્તે છે. આહાહા...! તેને સ્વાભાવિકગુણ નામક પરમઆલોચના. આ વિકલ્પ નહિ. આહાહા...! એ નિર્મળ પર્યાય, શુદ્ધોપયોગ તેને અહીં સદ્ગુણનામક પરમ આલોચનાનું સ્વરૂપ વર્તે છે એમ કહ્યું. શુદ્ધોપયોગને. શુભને નહિ. ‘પરમ-આલોચનાનું સ્વરૂપ વર્તે છે જ.’ વગેરે ટીકા કરશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)